

DOKUMENT PËR POLITIKA PUBLIKE

LIDHJET MIDIS JOTRANSPARENCËS SË PARTIVE POLITIKE DHE FAVORIZIMIT NË PROKURIMET PUBLIKE NË REPUBLIKËN E MAQEDONISË SË VERIUT

*Analiza e dobësive sistemike dhe rekomandime për përmirësimin e
integritetit publik*

Autor:

Nino Sotirovski

Politolog / Ekspert për qeverisje demokratike dhe politika

Shkup
Dhjetor 2025

PËRMBLEDHJE EKZEKUTIVE

Prokurimet publike përbëjnë një nga mekanizmat më të rëndësishëm për shpërndarjen e fondeve publike në Republikën e Maqedonisë së Veriut dhe një nga pikat kyçe ku ndërthuren ndikimi politik, llogaridhënia institucionale dhe menaxhimi i interesit publik. Përmasa, pesha financiare dhe kompleksiteti rregullator i tyre i bëjnë ato veçanërisht të cenueshme ndaj rreziqeve të favorizimit dhe shpenzimeve joefikase publike. Në të njëjtën kohë, partitë politike, si aktorë qendrorë në proceset e vendimmarrjes politike dhe të menaxhimit të politikave publike, kanë ndikim të rëndësishëm mbi funksionimin institucional. **Mungesa e transparencës në financimin e tyre dhe në menaxhimin e brendshëm krijon rreziqe strukturore nga klientelizmi dhe praktikat korruptive, veçanërisht në fusha të ndjeshme siç janë prokurimet publike.** Ky problem është veçanërisht relevant në kontekstin aktual të rritjes së shpenzimeve publike, investimeve intensive infrastrukturore dhe pritshmërive të larta për përafrim me standardet evropiane për sundimin e ligjit dhe integritetin publik. Ky dokument i politikave publike analizon lidhjen ndërmjet netransparencës së partive politike dhe rreziqeve të favorizimit në prokurimet publike, me fokus te dobësitë strukturore në sistemin ekzistues të llogaridhënies politike dhe institucionale. Analiza bazohet në shqyrtimin e kuadrit ligjor përkatës, raporteve financiare të disponueshme publikisht të partive politike, statuteve dhe akteve të tyre të brendshme, si dhe raporteve dhe të dhënave nga institucionet mbikëqyrëse, përfshirë Komisionin Shtetëror për Parandalimin e Korrupsionit (KSHPK), Entin Shtetëror të Revizionit (ESHR) dhe Komisionin Shtetëror të Zgjedhjeve (KSHZ). Përveç kësaj, janë përdorur raportet dhe rekomandimet më të fundit të Komisionit Evropian, GRECO-s, OECD-së dhe literaturës akademike relevante për klientelizmin dhe patronazhin politik. Gjetjet kryesore tregojnë se, megjithëse ekziston një kuadër ligjor formal, **transparenca dhe llogaridhënia praktike mbeten të kufizuara.** Raportet financiare të partive politike shpesh janë të padetajuara, publikohen me vonesë ose në formate që nuk mundësojnë kontroll efektiv publik dhe institucional. Në të njëjtën kohë, analiza e prokurimeve publike tregon modele të përsëritura rreziku, si konkurrencë e ulët, koncentrim i kontratave te një numër i kufizuar operatorësh ekonomikë dhe përdorim i gjerë i përjashtimeve nga procedurat konkurruese. Dokumenti konkludon se këto dukuri nuk janë rezultat i keqpërdorimeve të izoluara, por i **dobësive sistemike që mundësojnë vendosjen dhe mirëmbajtjen e marrëdhënieve klienteliste.** Në këtë drejtim, propozohet një set rekomandimesh të zbatueshme të drejtuara drejt forcimit të transparencës, përmirësimit të koordinimit institucional dhe mbikëqyrjes proaktive, si dhe vendosjes së standardeve vullnetare të transparencës nga partitë politike, me qëllim uljen e rreziqeve të favorizimit dhe rritjen e besimit publik.

Përgatitur në kuadër të nën-grantit: **“Demokrati e udhëhequr nga të dhënat: Monitorimi i partive politike për një të ardhme më transparente”**, i financuar nga Bashkimi Evropian në kuadër të projektit **“Monitorimi i integritetit në Ballkanin Perëndimor dhe Turqi: organizatat civile në luftën kundër korrupsionit me të dhëna për integritetin politik”**, i implementuar nga Transparency International – Maqedonia në partneritet me degët e TI në rajon. Përmbajtja e këtij dokumenti është përgjegjësi ekskluzive e **Asociacionit për Iniciativë Demokratike (ADI)** dhe autorit dhe në asnjë rrethanë nuk duhet të konsiderohet se pasqyron qëndrimet e Transparency International – Maqedonia apo të Bashkimit Evropian.

HYRJE DHE KONTEKST

Prokurimet publike janë një nga pikat kyçe sistematike ku ndikimi politik, netransparenca dhe menaxhimi i fondeve publike përplasen më drejtpërdrejt, duke krijuar rreziqe të shtuara të favorizimit dhe të shpenzimeve joefikase publike. Për shkak të përmasës së tyre financiare, kompleksitetit rregullator dhe përdorimit të shpeshtë të procedurave të ndryshme dhe përjashtimeve, prokurimet publike njihen gjerësisht si një fushë me cenueshmëri të lartë ndaj korrupsionit, gjë që imponon nevojën për rritjen e transparencës, mbikëqyrje efektive dhe mekanizma funksionalë sanksionimi (OECD, 2016). Në kontekstin maqedonas, institucionet mbikëqyrëse vazhdimisht tregojnë dobësi në planifikimin, zbatimin dhe kontrollin e procedurave, si dhe në menaxhimin e kontratave të lidhura (KSHPK, 2024). Partitë politike, si aktorë qendrorë në sistemin demokratik, kanë ndikim thelbësor në krijimin e politikave publike, proceset ligjvënëse dhe vendimmarrjen kadrovike në institucionet publike. Financimi i tyre, organizimi i brendshëm dhe niveli i llogaridhënies publike ndikojnë drejtpërdrejt në integritetin e sistemit institucional. Mungesa e transparencës së partive politike, sidomos në pjesën e funksionimit financiar dhe identifikimin e donatorëve, krijon kushte strukturore për përqendrimin e pushtetit dhe zhvillimin e rrjeteve joformale të ndikimit, ku mekanizmat formalë demokratikë jo gjithmonë sigurojnë kontroll efektiv publik (Sartori, 1976; Michels, 1911). Në demokracitë post-tranzicionale, klientelizmi dhe patronazhi politik shpesh funksionojnë si mekanizma të qëndrueshëm për ruajtjen e mbështetjes politike përmes qasjes në resurset publike (Kitschelt, 2000; Scarrow dhe Litsinger, 2018). Këto praktika rrallë paraqiten si keqpërdorime të izoluara, por si modele të përsëritura dhe strukturore të sjelljes. Për shkak të peshës së tyre financiare dhe kompleksitetit rregullator, prokurimet publike përbëjnë një fushë veçanërisht të ndjeshme për marrëdhënie të tilla klienteliste. Raportet më të fundit të Komisionit Evropian dhe institucionet vendase të mbikëqyrjes tregojnë se, megjithëse kuadri ligjor formal është i vendosur, mbikëqyrja efektive mbi financimin e partive politike dhe menaxhimin e fondeve publike mbetet e kufizuar, me dobësi në transparencë, kontroll dhe zbatim të sanksioneve (Komisioni Evropian, 2024; Komisioni Evropian, 2025; KSHPK, 2024; ESHR, 2024). Paralelisht, analizat e prokurimeve publike tregojnë modele të përsëritura rreziku, si konkurrencë e ulët dhe përqendrimin e kontratave, çka tregon praninë e rreziqeve sistematike të favorizimit (Transparency International – Maqedonia, 2024). Qëllimi i këtij dokumenti është të analizojë lidhjen ndërmjet netransparencës së partive politike dhe rreziqeve të favorizimit në prokurimet publike dhe të ofrojë rekomandime të argumentuara dhe të zbatueshme për përmirësimin e transparencës, llogaridhënies dhe mbrojtjes së interesit publik.

1. KORNIZA KONCEPTUALE DHE ANALITIKE

1.1. Partitë politike, pushteti dhe llogaridhënia publike

Partitë politike përbëjnë institucione kyçe në demokracitë moderne, pasi ato ndërmjetësojnë midis qytetarëve dhe shtetit, artikulojnë interesat politike dhe formësojnë procesin e vendimmarrjes publike. Analizat klasike të sistemeve partiake tregojnë se struktura, organizimi dhe mënyra e funksionimit të partive ndikojnë drejtpërdrejt mbi nivelin e llogaridhënies demokratike dhe transparencës në sistemin politik (Sartori, 1976). Në kontekste ku partitë politike janë të fortësisht të centralizuara dhe të dominuara nga rrethet e ngushta drejtuese, hapësira për kontroll të brendshëm dhe llogaridhënie publike është ndjeshëm e kufizuar. Ky fenomen shpjegohet më tej përmes ashtuquajturit “ligji oligarkik”, sipas të cilit organizatat partiake kanë tendencë të përqendrojnë pushtetin dhe vendimmarrjen te një numër i vogël aktorësh, edhe kur formalisht funksionojnë brenda një kornize demokratike (Michels, 1911). Në këto kushte, rregullat dhe procedurat formale, si statutet dhe rregulloret e brendshme, shpesh nuk janë të mjaftueshme për të siguruar transparencë reale, veçanërisht në fushat e lidhura me menaxhimin financiar dhe shpërndarjen e burimeve.

1.2. Klientelizmi, patronazhi politik dhe burimet publike

Në demokracitë post-tranzicionale, klientelizmi dhe patronazhi politik njihen si mekanizma të qëndrueshëm dhe adaptivë për ruajtjen e mbështetjes politike dhe kontrollit mbi burimet publike (Kitschelt, 2000). Në vend që të manifestohet vetëm përmes keqpërdorimeve të drejtpërdrejta dhe të dukshme, këto praktika shpesh funksionojnë përmes rrjeteve joformale, zbatimit selektiv të rregullave dhe favorizimit indirekt të aktorëve të caktuar. Hulumtimet mbi marrëdhëniet klienteliste tregojnë se burimet publike shpesh përdoren si mjet për shpërblim politik, ku qasja te kontratat publike, subvencionet ose lehtësimet rregullatore mund të jetë e kushtëzuar nga besnikëria politike ose afërsia me strukturat qeverisëse (Scarrow dhe Litsinger, 2018). Në këtë kuptim, prokurimet publike, për shkak të vlerës dhe kompleksitetit të tyre financiar, përbëjnë një pikë veçanërisht të ndjeshme ku praktikrat klienteliste mund të institucionalizohen pa shkelur drejtpërdrejt rregullat formale.

1.3. Jotransparenca e partive dhe dobësitë institucionale

Mungesa e transparencës në financimin dhe menaxhimin e partive politike përbën një kusht kyç për zhvillimin e marrëdhënieve klienteliste. Kur informacioni për donatorët, shpenzimet dhe mekanizmat e brendshëm të kontrollit nuk është i disponueshëm publikisht, i azhurnuar dhe i verifikueshëm, ulet mundësia për mbikëqyrje efektive nga institucionet, mediat dhe shoqëria civile. Në këto kushte, përputhshmëria formale me kërkesat ligjore mund të koekzistojë me mungesë thelbësore të llogaridhënies publike.

Standardet dhe raportet më të fundit ndërkombëtare për integritetin politik tregojnë se transparenca nuk duhet kuptuar vetëm si publikim formal i të dhënave, por si qasje, kuptueshmëri dhe mundësi për verifikim publik (Komisioni Evropian, 2024; GRECO, 2025). Mangësitë në këto aspekte krijojnë boshllëqe institucionale, përmes të cilave ndikimi politik mund të transmetohet indirekt në administratën publike dhe në proceset e shpenzimeve publike.

2. METODOLOGJIA DHE PËRFSHIRJA E HULUMTIMIT

2.1. Qasje hulumtuese dhe dizajni

Ky dokument bazohet në një qasje analitike të kombinuar, që bashkon hulumtim desk, analizë të të dhënave sekondare, analizë komparative dhe sintetizë kualitative të raporteve dhe dokumenteve relevante. Metodologjia është dizajnuar për të mundësuar identifikimin e modeleve strukturore dhe dobësive institucionale, dhe jo për të fokusuar mbi raste individuale apo përgjegjësi personale. Hulumtimi nis nga korniza analitike e zhvilluar në kapitullin paraprak, e cila lidh netransparencën në financimin dhe menaxhimin e partive politike me rreziqet e rritura të klientelizmit dhe favorizimit në prokurimet publike. Në këtë drejtim, qasja metodologjike është e orientuar drejt hetimit se si funksionojnë në praktikë rregullat formale dhe çfarë implikimesh ka zbatimi ose moszbatimi i tyre mbi shpenzimet publike.

2.2. Hulumtim desk dhe korniza normative

Në fazën e parë u krye një hulumtim i detajuar desk mbi kuadrin ligjor dhe nënligjor përkatës që rregullon partitë politike, financimin e tyre dhe sistemin e prokurimeve publike. Analiza përfshiu ligjet dhe aktet nënligjore kryesore, si dhe dokumentet strategjike dhe udhëzimet për zbatim të përgatitura nga institucionet përkatëse. Qëllimi i kësaj faze nuk është vetëm përshkrimi i zgjidhjeve normative, por identifikimi i detyrimeve për transparencë, mekanizmeve kontrollues dhe instrumenteve sanksionuese, të cilat përbëjnë bazën referuese për analizën e mëtejshme. Kjo qasje mundëson krahasimin midis kërkesave ligjore formale dhe zbatimit praktik, siç vërtetohet në raportet dhe të dhënat nga organet mbikëqyrëse.

2.3. Analiza e të dhënave sekondare dhe burimeve

Faza e dytë përfshiu analizën e të dhënave sekondare të disponueshme publikisht nga burime të ndryshme, për të siguruar një bazë analitike të plotë dhe të verifikueshme. Burimet e përdorura përfshijnë:

- Raporte dhe vendime të institucioneve mbikëqyrëse, veçanërisht Komisionin Shtetëror për Parandalimin e Korrupsionit, Entin Shtetëror të Revizionit dhe Komisionin Shtetëror të Zgjedhjeve;
- Raporte dhe rekomandime më të fundit të organizatave dhe trupave ndërkombëtarë, përfshirë Komisionin Evropian, GRECO, OECD dhe OSCE/ODIHR;
- Të dhëna dhe analiza të publikuara nga organizata qytetare dhe qendra hulumtuese;
- Dokumente dhe publikime zyrtare të partive politike, si statutet, rregulloret e brendshme, raportet vjetore financiare dhe informacionet e publikuara në faqet e tyre zyrtare.

Këto burime përdoren për identifikimin e modeleve të sjelljes, nivelit të transparencës dhe dobësive të përsëritura, jo për vlerësimin apo renditjen e subjekteve politike individuale.

2.4. TREGUESIT ANALITIKË DHE FOKUSI MBI RREZIQET

Për qëllimet e analizës përdoret një set treguesish analitikë, të cilët shërbejnë si sinjale për rreziqe potenciale, jo si prova për keqpërdorime konkrete. Treguesit përfshijnë:

- Nivelin dhe format e publikimit të të dhënave financiare të partive politike;
- Aktualitetin dhe detajimin e informacionit për donatorët dhe shpenzimet;
- Prania ose mungesa e mekanizmave të brendshëm për kontroll dhe llogaridhënie;
- Modelet e përsëritura të rrezikut në prokurimet publike, si konkurrenca e ulët, përqendrimi i kontratave dhe përdorimi i përjashtimeve nga procedurat e hapura;
- Efektivitetin e institucioneve mbikëqyrëse në identifikimin dhe monitorimin e parregullsive të konfirmuara.

2.5. Analizë komparative dhe sintetizë kualitative

Më tej, u krye një analizë komparative me standardet evropiane dhe praktikën e mira në fushën e transparencës politike dhe integritetit në prokurimet publike. Kjo analizë mundëson vendosjen e gjetjeve kombëtare në një kontekst më të gjerë dhe identifikimin e masave të aplikueshme dhe relevante për sistemin vendas. Faza përfundimtare e metodologjisë përfshin një sintetizë kualitative të të gjithë të dhënave dhe burimeve të mbledhura, me qëllim identifikimin e dobësive strukturore, modeleve të përsëritura dhe pikave për ndërhyrje. Kjo sintetizë shërben si bazë për formulimin e konkluzioneve dhe rekomandimeve të politikave publike në kapitujt përfundimtarë të dokumentit.

2.6. Kufizimet e hulumtimit

Hulumtimi përballë me kufizime të caktuara, që burojnë nga natyra e të dhënave të përdorura. Analiza bazohet ekskluzivisht në informacion të disponueshëm publikisht dhe burime sekondare, që do të thotë se nuk është gjithmonë e mundur të vërtetohen drejtpërdrejt lidhjet midis partive

politike dhe vendimeve konkrete në prokurimet publike. Për këtë arsye, dokumenti fokusohet në identifikimin e rreziqeve dhe modeleve, dhe jo në provimin e rasteve individuale të keqpërdorimit.

3. ANALIZA E KUADRIT LIGJOR DHE INSTITUCIONAL

3.1. Kuadri ligjor për financimin dhe funksionimin e partive politike

Kuadri ligjor që rregullon financimin dhe funksionimin e partive politike në Republikën e Maqedonisë së Veriut vendos rregulla formale për burimet e financimit, limitet e shpenzimeve, detyrimet e raportimit dhe mbikëqyrjes. Ligji për financimin e partive politike dhe aktet nënligjore përkatëse parashikojnë dorëzimin e rregullt të raporteve financiare, publikimin e të dhënave për donatorët dhe respektimin e kufizimeve për burimet e lejuara të mjeteve, ndërsa Ligji për partitë politike rregullon parimet bazë të funksionimit dhe organizimit të brendshëm.

Megjithatë, pavarësisht ekzistencës së këtij kuadri normativ, vlerësimet më të fundit tregojnë se përputhshmëria formale me detyrimet ligjore nuk rezulton gjithmonë me transparencë dhe llogaridhënie reale. Komisioni Evropian vëren se raportet financiare të partive shpesh publikohen në formate jo funksionale dhe me detaje të pamjaftueshme mbi burimet dhe destinacionin e mjeteve, gjë që vështirëson kontrollin publik dhe institucional (European Commission, 2024; European Commission, 2025). Vëzhgime të ngjashme shënohen edhe në raportet më të fundit të GRECO, të cilat theksojnë nevojën për mekanizma më efektivë kontrolli dhe sanksionimi dhe për ndarje më të qartë midis formave të lejuara dhe të fshehura të financimit (GRECO, 2025).

3.2. Roli dhe kompetencat e institucioneve për mbikëqyrjen e financimit politik

Mbikëqyrja e financimit të partive politike ndahet midis disa institucioneve, ku roli qendror i përket Komisionit Shtetëror të Zgjedhjeve (KShZ) dhe Komisionit Shtetëror për Parandalimin e Korrupsionit (KSPK). KShZ është përgjegjës për pranimin dhe kontrollin formal të raporteve financiare, veçanërisht gjatë periudhave zgjedhore, ndërsa KSPK ka mandat të veprojë mbi parregullsitë e konfirmuara, konfliktet e interesit dhe rreziqet nga korrupsioni.

Analiza e raporteve më të fundit të këtyre institucioneve tregon se mbikëqyrja kryesisht kufizohet në kontroll formal të dokumentacionit të dorëzuar, pa analiza sistematike të rreziqeve dhe pa lidhje të rregullt të të dhënave të financimit politik me baza të tjera relevante të të dhënave. KSPK në raportet e veta vjetore dhe tematike thekson kapacitete të kufizuara dhe koordinim të pamjaftueshëm ndër-institucional, gjë që redukton mundësinë për zbulim të hershëm të formave komplekse dhe indirekte të ndikimit (KSPK, 2024). Këto dobësi krijojnë boshllëqe institucionale që mund të përdoren për ndikim të fshehur mbi politikat publike dhe shpërndarjen e resurseve.

3.3. Kuadri ligjor dhe mbikëqyrja në sistemin e prokurimeve publike

Sistemi i prokurimeve publike është i rregulluar me ligj të veçantë dhe akte nënligjore që parashikojnë parimet e transparencës, trajtimit të barabartë, jo-diskriminimit dhe konkurrencës. Ligji për prokurimet publike vendos procedura të ndryshme për dhënien e kontratave si dhe mekanizma mbrojtjeje juridike dhe kontrolli. Nga pikëpamja normative, kuadri është në përputhje të konsiderueshme me direktivat dhe standardet evropiane.

Megjithatë, raportet e revizionit dhe analizat e organeve mbikëqyrëse tregojnë se cilësia e zbatimit mbetet sfidë kryesore. Enti Shtetëror i Revizionit (ESR) në raportet më të fundit evidenton dobësi të përsëritura në planifikimin e prokurimeve, konkurrencë të kufizuar në disa procedura dhe kontroll të pamjaftueshëm gjatë zbatimit të kontratave (ESR, 2024). Këto gjetje tregojnë se përputhshmëria formale me procedurat nuk garanton gjithmonë mbrojtje nga favorizimi dhe shpenzimi joekonomik i mjeteve publike.

3.4. Boshllëqet institucionale dhe ndërfaqja midis transparencës partiake dhe prokurimeve publike

Problemi kryesor në këtë kuadër është mungesa e një ndërfaqeje sistematike midis mbikëqyrjes së financimit politik dhe kontrollit të prokurimeve publike. Megjithëse ligjet rregullojnë këto fusha veç e veç, praktika institucionale rrallë ofron analizë të integruar të rreziqeve që burojnë nga lidhja e tyre reciproke. Standardet dhe rekomandimet ndërkombëtare theksojnë se kjo qasje fragmentare rrit rrezikun e klientelizmit dhe favorizimit të fshehur (OECD, 2016; European Commission, 2025).

Në kontekstin maqedonas, kjo manifestohet përmes shkëmbimit të kufizuar të të dhënave midis institucioneve, përdorimit të pamjaftueshëm të mjeteve analitike për identifikimin e rreziqeve dhe aplikimit të rrallë të kontrolleve proaktive. Si rezultat, kuadri ligjor formal ekziston, por praktika ka dobësi të theksuara, duke krijuar mundësi për përdorim selektiv të prokurimeve publike si instrument për favorizim politik dhe ekonomik.

4. ANALIZA E TË DHËNAVE DHE GJETJET KRYESORE

4.1. Transparenca e financimit partiak: detyrimet formale dhe kufizimet praktike

Analiza e raporteve financiare të partive politike të disponueshme publikisht, së bashku me statutet dhe aktet e brendshme të publikuara, tregon një hendek të konsiderueshëm midis detyrimeve ligjore formale dhe transparencës reale. Edhe pse partitë dorëzojnë formalisht raporte vjetore financiare tek institucionet kompetente, niveli i detajimit, aktualiteti dhe format e publikimit ndryshojnë dukshëm. Në shumë raste, të dhënat mbi donatorët, destinacionin e mjeteve dhe llojet e shpenzimeve paraqiten në formë agregate, duke kufizuar mundësinë për verifikim publik dhe analizë krahasuese (KShZ, 2024; KSPK, 2024).

Analiza e statutëve dhe rregulloreve të brendshme të partive tregon se mekanizmat e brendshëm për kontroll dhe llogaridhënie shpesh janë të paqarta ose kufizohen në dispozita formale pa procedura të qarta për mbikëqyrje dhe sanksionim. Kjo krijon kushte ku përputhshmëria formale me ligjin nuk garanton transparencë reale ose kontroll të efektshëm të brendshëm.

4.2. Modelet e rrezikut në prokurimet publike

Analiza e raporteve të fundit të revizionit dhe analizave tematike mbi prokurimet publike tregon modele të përsëritura të rrezikut të rëndësishëm për vlerësimin e favorizimit të mundshëm. Modelet më të shpeshta përfshijnë nivel të ulët konkurrence në disa procedura, përqendrim të kontratave tek një numër i kufizuar operatorësh ekonomikë dhe përdorim të shpeshtë të procedurave me përjashtime nga konkurrenca e hapur (ESR, 2024; KSPK, 2024).

Edhe pse këto dukuri vetë nuk janë dëshmi e ndikimit politik, shfaqja e tyre sistematike, veçanërisht në sektorë me shpenzime publike të konsiderueshme, tregon rreziqe të rritura për aplikim selektiv të rregullave. Në këto kushte, prokurimet publike mund të shndërrohen në mekanizëm për vendosjen ose ruajtjen e marrëdhënieve klienteliste, pa shkelje të drejtpërdrejtë të kuadrit ligjor formal.

4.3. Lidhjet e mundshme midis netransparencës partiake dhe favorizimit

Një gjetje kyçe është se mungesa e transparencës në financimin partiak zvogëlon aftësinë e institucioneve mbikëqyrëse dhe publikut për të identifikuar konflikte të mundshme interesi dhe ndikime të fshehura. Kur të dhënat mbi donatorët dhe rrjedhat financiare nuk janë plotësisht të qarta dhe të verifikueshme, bëhet e vështirë të përcaktohet nëse dhe në çfarë mase aktorë të caktuar ekonomikë kanë ndikim indirekt mbi politikat publike dhe vendimet për shpërndarjen e resurseve.

Kjo situatë përkeqësohet në kontekst ku mbikëqyrja e prokurimeve publike është fragmentare dhe kryesisht reaktive. Mungesa e lidhjes sistematike të të dhënave për financimin politik me të dhënat për prokurimet publike krijon një “pikë të verbër” institucionale, ku rreziqet e favorizimit mbeten të paidentifikuara (European Commission, 2025; GRECO, 2025). Si rezultat, praktikatat klienteliste mund të shfaqen përmes mekanizmave indirektë dhe të vështirë për t’u provuar.

4.4. Roli dhe efektiviteti i institucioneve mbikëqyrëse

Institucionet mbikëqyrëse luajnë rol kyç në identifikimin dhe parandalimin e rreziqeve lidhur me financimin politik dhe prokurimet publike. Megjithatë, analiza e raporteve të tyre më të fundit tregon se efektiviteti i mbikëqyrjes është i kufizuar nga disa faktorë sistematikë, përfshirë kapacitete të kufizuara njerëzore dhe teknike, koordinim të pamjaftueshëm dhe mungesë të mjeteve analitike të integruara (KSPK, 2024; ESR, 2024).

Edhe pse organet mbikëqyrëse identifikojnë rregullisht parregullsi dhe japin rekomandime, implementimi i këtyre rekomandimeve shpesh është i ngadaltë ose i paplotë. Kjo zvogëlon funksionin parandalues të mbikëqyrjes dhe rrit mundësinë që të njëjtat dobësi të përsëriten. Në këtë kontekst, prokurimet publike mbeten të ekspozuara ndaj rreziqeve të favorizimit, sidomos kur përdoren si instrument për shpërblim politik ose ruajtje të besnikërisë.

4.5. Sintetizimi i gjetjeve

Në përmbledhje, analiza tregon se lidhja midis netransparencës partiake dhe rreziqeve të favorizimit në prokurimet publike është kryesisht sistemike dhe jo rastësore. Kombinimi i transparencës së kufizuar të financimit partiak, dobësive në llogaridhënien e brendshme të partive dhe mbikëqyrjes institucionale fragmentare krijon kushte ku praktikant klienteliste mund të zhvillohen dhe ruhen pa shkelje të dukshme të rregullave formale.

Këto gjetje shërbejnë si bazë për analizën e mëtejshme të praktikave të mira dhe të këqija, si dhe për formulimin e rekomandimeve konkrete për politika publike, të orientuara drejt forcimit të transparencës, integritetit dhe mbrojtjes së interesit publik.

5. SHEMBUJ TË PRAKTIKAVE TË MIRA DHE TË KËQIJA

5.1. Praktikant e këqija: dobësi strukturore dhe modele rreziku

Analiza e raporteve të institucioneve mbikëqyrëse dhe të dhënave të publikuara tregon modele të përsëritura të këqija që nënçmojnë transparencën dhe integritetin, si në financimin politik ashtu edhe në sistemin e prokurimeve publike. Këto dukuri rrallë burojnë nga shkelje direkte e ligjit, por shpesh nga kombinimi i boshllëqeve normative, zbatimi i dobët i rregullave dhe koordinimi i kufizuar institucional.

Në financimin politik, problemet më të shpeshta përfshijnë paraqitjen e agreguar dhe jo të detajuar të të dhënave financiare, si dhe publikimin e raporteve në formate që nuk lejojnë analizë dhe krahasim efektiv. Institucionet mbikëqyrëse theksojnë se këto praktika kufizojnë mundësinë për identifikimin e formave indirekte të financimit dhe reduktojnë efektin e kontrollit publik dhe institucional (KSPK, 2024; European Commission, 2025).

Në sistemin e prokurimeve publike, gjetjet e revizionit tregojnë modele të përsëritura rreziku, si konkurrencë e ulët, përqendrim i kontratave tek pak operatorë dhe përdorim i shpeshtë i procedurave me pjesëmarrje të kufizuar. Këto praktika krijojnë perceptim për aplikim selektiv të rregullave dhe hapin hapësirë për favorizim, sidomos kur mungon arsyetim adekuat dhe mbikëqyrje e shtuar (ESR, 2024).

Dobësia kryesore është edhe mungesa e lidhjes sistematike të të dhënave mbi financimin politik dhe prokurimet publike, duke bërë që rreziqet e mundshme nga konflikti i interesit dhe klientelizmi të mbeten të paidentifikuara.

5.2. Praktikrat e mira në nivel kombëtar: shembuj të kufizuar, por relevantë

Megjithë dobësitë, analiza identifikon disa praktika pozitive që mund të shërbejnë si bazë për përmirësim të mëtejshëm të sistemit. Në vitet e fundit është vërejtur përmirësim gradual në publikimin e të dhënave për prokurimet publike, veçanërisht përmes përdorimit të sistemeve elektronike që lejojnë qasje më të madhe në informacionin mbi kontratat dhe procedurat (ESR, 2024).

Në financimin politik, disa parti politike kanë filluar publikimin proaktiv të informacionit shtesë në faqet e tyre zyrtare, duke përfshirë shpjegime mbi strukturën e të ardhurave dhe shpenzimeve ose publikimin e raporteve financiare në formate më të qarta. Edhe pse këto praktika nuk janë universale dhe nuk janë institucionalizuar, ato tregojnë potencial për vendosjen e standardeve vullnetare të transparencës, që mund të tejkalojnë përputhshmërinë minimale ligjore.

5.3. Praktikrat e mira ndërkombëtare dhe mësimet e aplikueshme

Në nivel ndërkombëtar, raportet dhe analizat relevante tregojnë disa praktika të mira që mund të aplikohen edhe në kontekstin maqedonas. Standardet evropiane për financimin politik dhe prokurimet publike theksojnë rëndësinë e publikimit proaktiv të të dhënave, lexueshmërinë për makina dhe mundësinë e lidhjes së bazave të ndryshme të të dhënave (OECD, 2016; European Commission, 2025).

Veçanërisht të rëndësishme janë praktikrat që mundësojnë qasje të integruar për menaxhimin e rreziqeve, përmes lidhjes së të dhënave për donatorët, strukturën pronësore të kompanive dhe kontratat publike të fituara. Këto sisteme nuk synojnë provimin e keqpërdorimeve individuale, por identifikimin e hershëm të rreziqeve dhe parandalimin e praktikave klienteliste.

Për më tepër, eksperiencat ndërkombëtare tregojnë se vendosja e mekanizmave të qartë dhe të parashikueshëm sanksionues, si dhe monitorimi i rregullt i implementimit të rekomandimeve të organeve mbikëqyrëse, rrit ndjeshëm funksionin parandalues të sistemit dhe zvogëlon mundësinë e favorizimit në prokurimet publike.

5.4. Mësimet kryesore nga praktikrat e analizuar

Analiza e praktikave të mira dhe të këqija tregon se përputhshmëria formale me rregullat ligjore nuk mjafton për të siguruar transparencë dhe integritet. Dobësitë kryesore burojnë nga mënyra e zbatimit të rregullave, koordinimi i kufizuar midis institucioneve dhe mungesa e proaktivitetit në identifikimin e rreziqeve.

Njëkohësisht, shembujt pozitivë tregojnë se edhe brenda sistemit aktual ka mundësi për përmirësim, sidomos përmes vendosjes së standardeve vullnetare, transparencës proaktive dhe përdorimit më të mirë të të dhënave ekzistuese.

6. PËRFUNDIME

Analiza e këtij dokumenti tregon se lidhja midis netransparencës së partive politike dhe rreziqeve të favorizimit në prokurimet publike në Republikën e Maqedonisë së Veriut është sistematike dhe strukturore, dhe jo rezultat i rasteve të izoluara. Megjithatë ekziston një kuadër relativisht i plotë ligjor, transparenca dhe llogaridhënia praktike mbeten të kufizuara, duke krijuar hapësirë për praktika klienteliste dhe ndikim indirekt politik mbi shpenzimet publike.

Gjetjet kryesore mund të përmbledhen në pikat e mëposhtme:

- Përputhshmëria formale me ligjin nuk siguron transparencë reale, veçanërisht në financimin e partive, ku raportet financiare shpesh janë jo të detajuara, publikohen me vonesë ose në formate që nuk mundësojnë kontroll efektiv publik dhe institucional.
- Mekanizmat e brendshëm për llogaridhënie dhe sanksionim tek partitë janë të dobët, duke kufizuar kapacitetin për parandalimin e konflikteve të interesit dhe ndikimeve të fshehura politike.
- Në sistemin e prokurimeve publike, modelet e përsëritura të rrezikut, si konkurrencë e ulët, përqendrim i kontratave dhe përdorim i gjerë i përjashtimeve, tregojnë dobësi strukturore në zbatimin e parimeve të transparencës dhe ekonomikutit.
- Mungesa e një mbikëqyrjeje të integruar dhe të koordinuar, dmth. moslidhja e të dhënave dhe analizave mbi financimin politik dhe prokurimet publike, përfaqëson një nga boshllëqet kryesore institucionale dhe e bën mbikëqyrjen kryesisht reaktive.

Analiza gjithashtu tregon se ekziston mundësi reale për përmirësim brenda sistemit aktual, përmes publikimit proaktiv të të dhënave, koordinimit më të mirë institucional dhe vendosjes së standardeve vullnetare të transparencës tek partitë politike.

Këto përfundime nënkuptojnë se politika publike duhet të përqendrohet te zbatimi më i mirë i rregullave ekzistuese, forcimi i kapaciteteve institucionale dhe rritja e kontrollit publik, dhe jo vetëm te krijimi i rregulloreve të reja. Në kapitullin e ardhshëm prezantohen rekomandime konkrete dhe të zbatueshme për politika publike.

7. REKOMANDIME PËR POLITIKA PUBLIKE

Bazuar në analizën e kuadrit ligjor dhe institucional, të dhënave dhe modeleve të identifikuara të rrezikut, ky dokument propozon një set rekomandimesh konkrete, të zbatueshme dhe realiste për reduktimin e rreziqeve të favorizimit në prokurimet publike, përmes forcimit të transparencës dhe llogaridhënies së partive politike dhe institucioneve. Rekomandimet janë strukturuar sipas adresatës, për të siguruar ndarje të qartë të përgjegjësisë dhe mundësi për implementim gradual.

7.1. Rekomandime për legjislatorin:

1. Përmirësimi i standardeve të transparencës në financimin e partive, duke saktësuar detyrimet për detaj, format dhe aktualitet të raporteve financiare.
2. Forcimi i mekanizmave sanksionues dhe zbatimi i tyre, për të rritur efektin parandalues të rregulloreve.
3. Nxitja e një qasjeje të integruar ndaj mbikëqyrjes, përmes bazave ligjore për shkëmbimin dhe lidhjen e të dhënave midis institucioneve përgjegjëse për financimin politik dhe atyre të prokurimeve publike.

7.2. Rekomandime për institucionet mbikëqyrëse:

1. Zhvillimi dhe përdorimi i mjeteve analitike proaktive për menaxhimin e rreziqeve, në vend të kontrollit ekskluziv formal të dokumentacionit.
2. Përmirësimi i koordinimit ndër-institucional, veçanërisht midis organeve për financimin politik dhe prokurimet publike.
3. Monitorim sistematik i zbatimit të rekomandimeve dhe gjetjeve të revizionit, me raportim publik mbi masat e ndërmarra.

7.3. Rekomandime për partitë politike:

1. Vendosja dhe zbatimi i standardeve vullnetare të transparencës, përtej përputhshmërisë minimale ligjore.
2. Forcimi i mekanizmave të brendshëm të kontrollit financiar dhe llogaridhënies, duke saktësuar procedurat në statut dhe rregulloret e brendshme dhe duke përcaktuar qartë përgjegjësitë për mbikëqyrje dhe sanksionim.
3. Përmirësimi i komunikimit dhe llogaridhënies publike, për të rritur besimin e qytetarëve dhe për të zvogëluar perceptimet për ndikim të fshehur dhe klientelizëm.

7.4. Rekomandime për shoqërinë civile dhe mediat:

1. Monitorim i vazhdueshëm i financimit politik dhe prokurimeve publike, duke përdorur të dhënat dhe raportet publike.
2. Zhvillimi i kapaciteteve analitike dhe bashkëpunimeve që lejojnë analizë më të thellë të modeleve dhe tendencave, në vend të fokusimit vetëm te rastet individuale.

3. Nxitja e debatit publik mbi transparencën dhe llogaridhënien, për të rritur presionin për reforma dhe zbatimin më të mirë të rregullave ekzistuese.

Këto rekomandime synojnë të kontribuojnë në forcimin gradual dhe të qëndrueshëm të transparencës, integritetit dhe llogaridhënies publike, si parakusht për reduktimin e rreziqeve të favorizimit në prokurimet publike dhe rritjen e besimit tek institucionet demokratike.

LITERATURA E PËRDORUR

I. Literatura akademike:

- Kitschelt, H. (2000). *Linkages between citizens and politicians in democratic polities*. Comparative Political Studies.
- Michels, R. (1911). *Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy*. New York: Free Press.
- Sartori, G. (1976). *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Scarrow, S., & Litsinger, P. (2018). *Political finance and democratic accountability*. Annual Review of Political Science.
- Müller, J.-W. (2016). *What Is Populism?* Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Katz, R. S., & Mair, P. (1995). *Changing models of party organization and party democracy*. Party Politics

II. Raporte dhe standarde ndërkombëtare:

- European Commission. (2024). *North Macedonia Report*.
- European Commission. (2025). *Rule of Law Report – Country Chapter: North Macedonia*.
- GRECO – Group of States against Corruption. (2025). *Fifth Evaluation Round: Addendum to the Second Compliance Report on North Macedonia*.
- OECD. (2016). *Preventing Corruption in Public Procurement*.
- OSCE/ODIHR. (2020). *Political Party Finance: Monitoring and Enforcement*.

III. Burime institucionale kombëtare:

- Komisioni Shtetëror për Parandalimin e Korrupsionit (KSPK). (2024). RAPORT VJETOR I AKTIVITETIT.
- Komisioni Shtetëror për Parandalimin e Korrupsionit (KSPK). (2024). ANALIZË TEMATIKE PËR RREZIQET E KORRUPSIONIT NË PROKURIMET PUBLIKE.
- Enti Shtetëror i Revizionit (ESR). (2024). RAPORT VJETOR I REVIZIONEVE TË KRYERA.
- Enti Shtetëror i Revizionit (ESR). (2024). RAPORTE REVIZORE PËR SISTEMIN E PROKURIMEVE PUBLIKE.
- Komisioni Shtetëror i Zgjedhjeve (KShZ). (2024). RAPORTE FINANCIARE VJETORE TË PARTIVE POLITIKE.

IV. RAPORTE DHE ANALIZA TË ORGANIZATAVE QYTETARE

- Transparency International – Maqedoni. (2024). SISTEMI KOMBËTAR PËR INTEGRITET – MAQEDONIA E VERIUT.
- Transparency International – Maqedoni. (2024). ANALIZA DHE RAPORTET MONITORUESE MBI FINANCIMIN POLITIK DHE PROKURIMET PUBLIKE.

V. KUADRI LIGJOR

- Ligji për financimin e partive politike.
- Ligji për partitë politike.
- Ligji për prokurimet publike.
- Ligji për parandalimin e korrupsionit dhe konfliktit të interesit.

VI. DOKUMENTE DHE INFORMACIONE PUBLIKE TË PARTIVE POLITIKE

- Statutet dhe aktet e brendshme të partive politike (versione të publikuara).
- Raportet financiare vjetore të partive politike të dorëzuara tek KShZ.